

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

Yaddaş Adamı olduğunu yəqin eləmişdim...

Həm də o Yaddaş ancaq doğulub-böyüdüyü Şerur mahalı, Axura kəndi, ailələri, doğmaları, uşaqlıq, yeniyetməlik illəriylə

özünəməxsus məntiqə hüquqşünas görmək arzusu da duruş getirə bilməyib...

Sonralar da daim cibində dəftərçə olub, yayda kəndə gedəndə adamlardan eşitdiyi deyimləri, atalar sözünü, bayatılan o dəftərçəyə qeyd eləyib. Belə məqamlarda yenə də Yaddaş saxlancının ən etibarlı mənbəyi Anasının söy-

aşıq-aşkar boy göstərir.

Muxtar Kazımoğlunun ədəbiyyatşünaslıq, folklorşünaslıq, mifologiyayla bağlı araşdırmalarını, portret yazılarını oxuyanda, şifahi nitqinin təhkiyəsiylə tanış olanda, ən azı, yeniyetməlik və gənclik çağlarında poetik axtarışlarla məşğul olduğuna əmindim. Müsahibələrinin birində deyirdi:

nərsində psixologizm (60-70-ci illər)" mövzusunda dissertasiya müdafiə eləyib. 1991-ci ildə monoqrafiya kimi nəşr olunan o araşdırma təkcə nəsrde psixologizmin ümumi seçiyyesini, bədii funksiyasını və inkişaf istiqamətini müəyyənləşdirmir, həm də yenilənme dövrü Azərbaycan nəsrinin dolğun mənzərəsini yaradır.

Muxtar Kazımoğlu: Yaddaşın və

Görkəmli ədəbiyyatşünas, folklorşünas, mifoloq, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, AMEA-nın həqiqi üzvü...

Güman ki, ədəbiyyatşünas olsaydım, yazıma onun bu titullarını sadalamaqla, monoqrafiyalarının, məqalə topluslarının adını çəkməklə, çap olunmuş elmi əsərlərinin sayını göstərməklə, mükafatlarını, təltiflərini sıralamaqla... başalayardım...

Amma taleyin gərdisindən akademik ədəbi portret yaratmaq qabiliyyətim yoxdu, qəhrəmanımın, olsa-olsa, sezə bildiyim portret cizgilərini essevan biçimdə təqdim etmək iddiasındayam...

1. Qırx il uzaqdan tanıdığım Adam

Akademik Muxtar Kazımoğlunu, az qala, 50 ildə tanıyıram...

Bu müddətin təxminən 40 ilində də uzaqdan-uzağa "ünsiyyət" olub: bir-birimizi ortaqlarımızın, xüsusilə də unudulmaz Arif Əmrahoğlunun təqdimatlarından tanıyırdıq, qismətimizə düşən öləri görüşlərimizdəsə aradakı məsafəni dəf eləyə bilməmişəm: mənə o vaxtlar İmanov kimi tanıdığım Muxtarın hədsiz səmimiyyəti, nəzakəti, ciddiliyyəti, özünəməxsus münasibət ölçü-biçiləri qorxudub...

Amma sonralar, hətta taleyin gərdisiylə simsar olduğumuzdan xəbər tutanda da aradakı "neytral zona"nı keçə bilmədim, ustad Musa Yaqubun təbiriylə desək, "Bir günah sənindir, bir günah mənəm" həqiqətinə boyun əyməli oldum.

O illər ərzində Arif Əmrahoğlunun söylədiklərindən, özümün sezdiklərimdən Muxtar Kazımoğlunun insan, oxuduqlarından, eşitdiklərimdən, duyduqlarındansa yaradıcı kimi yaddaşmda cızdığım portretinin ştrixlərini tamamlamaqda istifadə eləmişəm. Zəhmətsevərlik, işgüzarlıq, məqsədyönlülük, nizam-intizam, özünə də, başqalarına da hörmət, əxlaqi ölçüləri, mənəvi dəyərləri qorumaq – Muxtar Kazımoğlunun xarakterində ayırd elədiyim bu xüsusiyyətlərdir.

Sonralar öyrənmişəm ki, ailədə səkkiz uşaq - beş qardaş, üç bacı - olublar. Atası Kazım müəllim sovet-fin, sovet-alman müharibələrindən, od-alovun içindən sağ-salamat qayıdıb, bir müddət raykomda təlimatçı işləyib, başsız qalmış qardaş-bacısına da, cəbhədə həlak olan böyük qardaşının uşaqlarına da həyan olub, sonra uzun illər məktəb direktoru, ardınca müəllim kimi çalışıb, üstəlik, böyük külfətin ruzisini arxılıqdan çıxarıb, bununla yanaşı, övladlarının təhsilində ciddi fikir verib - səkkiz uşaqdan yeddisi ali məktəbi, biri texnikumu bitirib.

Şübhəsiz, belə bir ailə məktəbi keçmiş Muxtar da həyat məktəbində qarşılaşdığı sınaqlardan da üzünə çıxmalı idi...

2. Minillərin Yaddaşı

Haqqında Arif Əmrahoğlunun söylədiklərindən, oxuduğum yazılarından, eşitdiyim çıxışlarından Muxtar Kazımoğlunun həm də

bağlı deyil, minillərin o üzündən, unamadığı qatlarından gəlir...

Həmin Yaddaş elə başdan-binədən işıq, qoxu, səs kimi, Sözü də ayırır, elçatmaz saxlancına yığır, Sözlə arasındakı baği isə Anası qurur, onun qarşısında səhrilə bir alemin qapılarını açır. Sonralar bununla bağlı deyəcəkdi: "Uşaq vaxtı anamdan eşitdi-

ləmələri olub...

Vaxt yetişəndə Yaddaş saxlancının qapısını açıb, yatrını saf-çürük eləməyə başlayıb, nəticədə ədəbiyyatşünaslığımızla yanaşı, folklorşünaslığımız da bir-birindən dəyərli əsərlər qazanıb...

3. Yaddaşın poetikası

Tanıdığım ciddi, sanbalı sə-

"Atam riyaziyyat müəllimi olsa da ədəbiyyata böyük maraq göstərirdi. Qalın dəftəri vardı, cavan vaxtı həmin dəftərə şeirlərini yazmışdı. Xəlvətə götürüb o şeirləri oxuyardım..."

Onun şeir yazması ilə bağlı gümanımı da mərhum yaxın dostu, görkəmli ədəbiyyatşünas-alim, AMEA-nın müxbir üzvü Kamran Əliyev təsdiqlədi, bir şeirindən söz açıb "sirrini fəş elədi". Sonralar özü də etiraf eləyəcəkdi: "Xəlil Rzanın o şeiri hərarətlə qarşılayıb tərifləməyi yaxşı yadımdadır: "Harda olursam, orda gündəliyim üçün qeydlər aparıram. Bu məclisdə o qeydlərdən biri belə oldu: "Bu gecə Muxtar bəy bizim hamımızı ötür keçdi". Xəlil Rza şeirdəki ulduz içib göylərlə təmasda olmaq məsələsi üzərində xüsusi dayandı, Nəsimini, Füzulini yada saldı. Beləcə, əksər ədəbiyyatçı kimi, mən də cavan vaxtlarımda ara-sıra şeir yazmışam..."

Şübhəsiz, o poetik ovqat izsiz ötür-keçmədi, Muxtar Kazımoğlunun doktorluq dissertasiyası və "Xalq gülüşünün poetikası" (2006) monoqrafiyasının, ədəbiyyatımız, folklorumuz, o cümlədən, mifologiyamızla bağlı sanbalı araşdırmalarının, portret yazılarının başlıca cizgilərindən birinə çevrildi...

4. "Həqiqi alim" olmağın anatomiyası

Muxtar Kazımoğlu universitetdə oxuyanda günlərini yola verməklə, semestrdən-semesterə əl-

5. Yaddaşın dərin qatlarına yolçuluq

Güman ki, Muxtar Kazımoğlu ilk ciddi araşdırmasında Yaddaşının qarşısalınmaz təkanını duymuşdu – monoqrafiyanın son fəslə "Psixoloji nəsr və folklor" adlanır...

Həç şübhəsiz, Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun mofologiya şöbəsində işləyən vaxt o təkan sayəsində də Anasının söyləmələrini yığdığı Yaddaş saxlancının qapısını açdı, söz yatırı köçürdüyü qeyd dəftərcələrini üzə çıxardı, Əzələddin Əsgərlə birgə ipə-sapa düzüb "Yazıçı" nəşriyyatının baş redaktoru olanda "Bu yurd bayquşa qalmaz"(1995), AMEA Folklor İnstitutu Türk xalqları folkloru şöbəsinin aparıcı elmi işçisi kimi çalışanda "Azərbaycan folkloru antologiyası" seriyasının "Zəngəzur folkloru" (2005)cildini nəşr etdirdi.

"Canlı danışq dilinin bir gözəlliyi də arxak qatın qoruyub saxlamasıdır, - sonralar deyəcəkdi. - Anamdan eşitdiyim iki ifadəni misal çəkmək istəyirəm: "Dilimə Tannı qutu dəyməyib". "Bir tikə yemək ye, ürəyində qut olsun". Buradakı "qut" sözü yazılı abidlərimizdə, o cümlədən, "Dədə Qorqud" dastanında rast gəldiyimiz sözdür. Xalq danışq dili tək mənə yox, sözlə az-çox bağlı olan hər bir kəsə öz təsirini göstərir".

Onun şeir yazması ilə bağlı gümanımı da mərhum yaxın dostu, görkəmli ədəbiyyatşünas-alim, AMEA-nın müxbir üzvü Kamran Əliyev təsdiqlədi, bir şeirindən söz açıb "sirrini fəş elədi". Sonralar özü də etiraf eləyəcəkdi: "Xəlil Rzanın o şeiri hərarətlə qarşılayıb tərifləməyi yaxşı yadımdadır: "Harda olursam, orda gündəliyim üçün qeydlər aparıram. Bu məclisdə o qeydlərdən biri belə oldu: "Bu gecə Muxtar bəy bizim hamımızı ötür keçdi". Xəlil Rza şeirdəki ulduz içib göylərlə təmasda olmaq məsələsi üzərində xüsusi dayandı, Nəsimini, Füzulini yada saldı. Beləcə, əksər ədəbiyyatçılar kimi, mən də cavan vaxtlarımda ara-sıra şeir yazmışam..."

yim nağıllar, yəqin ki, mənə təsiri göstərmiş. Amma bu təsiri yalnız nağılla məhdudlaşdırmaq istəməzdim. İstər nağıl danışanda, istərsə də adi söhbət eləyəndə, anam, eləcə də atam, əmim, əmcanım (yəni, əmim arvadı) və başqaları canlı "dil"lə danışardılar. O "dil" in nə qədər canlı, şəhəd-şirəli olmasını adam sonralar – quru kitab dili ilə hər gün eləşib-vuruşmağa başlayanda - başa düşür..."

O "dil" in sehri də Kazım müəllimin oğlu Muxtarın əlindən tutub, Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə getirib, bu istəyi qarşısında heç atasının onu

nəf adamlarının, illah da nasir və ədəbiyyatşünasların böyük əksəriyyəti yaradıcılığa poetik axınla gəlir; ən azı, Kamal Abdullanın, Əsgər Rəsulovun, Arif Əmrahoğlunun, Arif Acaloğlunun... təmsalında buna əminəm...

Görünür, bu da yaddaş kodumuzla bağlıdır: poeziya hər bir yaradıcı kəs üçün məkan formalaşdırır, o məkanı sahmana salır, sonra seçim haqqını özünə həvalə eləyib bir növ xeyir-dua verir. Düzdü, sonralar onların çox az qismi bu ovqatı şeir biçimində qoruyub saxlayır, amma poetik ab-hava və siqlet, əsasən, poeziya-dankənar yaradıcılıqlarından

ayağa düşməklə keçirməyib, Mir Cəlal Paşayev, Muxtar Hüseynzadə, Fərhad Zeynalov, Səlim Cəfərov Yusif Seyidov, Firudin Hüseynov, Bəkir Nəbiyev, Qulu Xəlilov... kimi sanbalı yaradıcı simalardan, ustad müəllimlərdən həqiqi dərslər alıb, həm də onlardan, "həqiqi alim" olmağın anatomiyasını öyrənib...

Sonra özünəməxsus nizam-intizam və səbirlə elə doğma Şerurun Həməzli kəndində təyinat müddətini başa vurub, Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun aspiranturasını bitirib, elmi məqalələrini üzə çıxarıb, vaxtında – 1984-cü ildə - da "Müasir Azərbaycan

Muxtar Kazımoğlunun “Gülü-şün arxaik kökləri” (2005), “Xalq gülüşünün poetikası” (2006) “Folklorda obrazın ikiləşməsi” (2011) kimi sanballı monoqrafiya-ları da məhz Yaddaşın o izaholun-maz təkəri sayəsində araya-ərsə-yə gəlib...

6. Elm təşkilatçılığı missiyası

Muxtar Kazımoğlu 2011-2024-cü illərdə AMEA Folklor İnstitutuna rəhbərlik edib, elm təş-

kilatçılığı missiyasının ağırlığını çiyinlərində daşıyıb, qısa müddət ərzində instituta akademik səviyyə qazandırmaq, Azərbaycan folklorşünaslığını ciddi elmi-konseptual axara salmaq üçün, sözün əsil mənasında, gecəsini gündüzünə qatıb...

Bu dövr həm də Muxtar Kazımoğlunun portret yaradıcılığı üçün də xarakterikdi. O, “Portretlər” (2013) toplusunda klassik və çağdaş söz ustaları Molla Vəli Vədadi, Molla Pənah Vəqif, Hüseyn Cavid, Cəlil Məmmədquluzadə, Məmməd Cəfər, İsa Həbibbəyli, Qəzənfər Paşayev, Nizami Cəfə-

kanları və postmodernist müxtəliflik” (Kamal Abdulla), “Birinci olmağın sevinci və ağrısı” (Nizameddin Şəmsizadə), “Yeri görünən ədəbiyyatşünas” (Kamran Əliyev) “Onun folklor mücadiləsi” (Arif Acaloğlu), “Milli düşüncə və ədəbiyyat tarixçiliyi” (Bədirxan Əhmədli) kimi dolğun ədəbi portretlər çıxıb...

Unudulmaz aydınlarımız Arif Rəhimoğlu və Arif Acaloğludan miras qalan elmi irsin toplanıb nəşr edilməsi də məhz Muxtar Kazımoğlunun ziyalı təəssübkeş-

sanki öz araşdırmaları ilə folklorşünaslığımızın toxunduğu mövzularda da nizmasalma missiyasını davam etdirir. O, “Epos. Nəsr. Problemlər” (2012) toplusunda “Koroğlu” eposunun müxtəlif variantları əsasında nümunəvi mətnin tərtibi ilə bağlı atılan addımlar, yeni variantda duyulan zərurət, bu yönündə başlıca kriteriyalar, “Sənət qayğıları” (2015) toplusunda xalq oyunları və meydan tamaşaları, “Söz haqqında söz” (2020) toplusunda dövlətçilik düşüncəsi və folklor, şifahi və yazılı

şüncə və çağdaş ədəbiyyat arasındakı əlaqələr, folklor və yazılı ədəbiyyatda təhkiyə, zaman və məkan, üslub, qəhrəmanı təqdim etməyin fərqli yönəri, epik şeir və epos səsləşməsi kimi mövzulara toxunub, hər bir mövzu ilə də daha irimiqyaslı araşdırmalar üçün meydan açıb.

Akademik Muxtar Kazımoğlu həm də Kamal Abdullanın araşdırmaları ilə yeni mərhələyə qədəm qoymuş müasir qorqudşünaslıqda ciddi simalardan biri olduğunu sübuta yetirib. O, “Epos. Nəsr. Problemlər” toplusuna daxil elədiyi məqalələrində “Kitabi-Dədə Qorqud”da gülüş kultu və obrazın ikiləşməsi, ağıllı və dəli münasibəti üzərində qurulan oyun, Qorqud Atanın xalq yaradıcılığında yalnız müdrik ağsaqqal yox, həm də oyunbaz qisminə də təcəssümü, yalançı qəhrəman kimi konseptual məsələləri tədqiq edib. 2023-cü ildə akademik Kamal Abdulla və AMEA-nın müxbir üzvü Rafiq Əliyevin birgə qələmə aldıkları “Kitabi-Dədə Qorqud və qeyri-səlis məntiq” konsepsiyasının hüdudlarını daha da genişləndirən Muxtar Kazımoğlu eyni dövrdə nəşr etdirdiyi “Epos qəhrəmanlarında qeyri-səlislik” tədqiqatına “Koroğlu” dastanını da cəlb edib, Lütfi Zadənin qeyri-səlis məntiqini Aristotelin formal məntiqi ilə müqayisədə araşdırıb. O, “Şifahi sənət və yazılı ədəbiyyat” (2024) toplusuna daxil elədiyi “Dədə Qorqud” boylarında bəzi qaranlıq məqamlar, “Kamal Abdullanın “Dansökülən-i” araşdırmaları ilə qorqudşünaslığa sanballı töhfələrini verib.

Muxtar Kazımoğlunun bu araşdırma yönlərinin hər biri, qeyd-şərtsiz, ayrıca bir monoqrafiya üçün yetərinə material verir və əminlik ki, yaxın gələcəkdə belə araşdırmalar aparılacaq...

***

Hələ onun Yaddaş saxlancındakı Söz yatın tükənməyib...

Hələ də öz Yoluyla bitib-tükənməyən Sözü doğru gedir...

Hələ də bəxtinə düşən məqamlarda Yaddaşın qarşısını almaz təkərini duyacaq və ortaya yeni-yeni sanballı əsərlər çıxara-çaq...

sözün silqəti

kilatçılığı missiyasının ağırlığını çiyinlərində daşıyıb, qısa müddət ərzində instituta akademik səviyyə qazandırmaq, Azərbaycan folklorşünaslığını ciddi elmi-konseptual axara salmaq üçün, sözün əsil mənasında, gecəsini gündüzünə qatıb...

O, “Folklorşünaslıq” ixtisası üzrə Dissertasiya və Folklor İnstitutu Elmi Şurasının sədri, folklorşünaslıq sahəsi üzrə Azərbaycan-da nüfuzlu elmi məcmuə olan “Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqatlar” jurnalının baş redaktoru kimi, təkcə təşkilatçı və rəhbər funksiyalarını yerinə yetirməklə qalmayıb, “Şərr folklor örnəkləri” (2016), “Gədəbəy folklor örnəkləri” (2016), Azərbaycan mədəniyyətinə böyük töhfə sayılan 10 cildlik “Qarabağ: folklor da bir tarixdir” (2012-2017) və 10 cildlik “Güney Azərbaycan folkloru” (2013-2020) topluslarının layihə rəhbəri və tərtibçilərindən biri olub, folklorşünaslığın aktual problemləri ilə bağlı elmi forumlar təşkil edib, institut əməkdaşlarının sanballı elmi araşdırma aparmaları, nüfuzlu beynəlxalq elmi konfrans və simpoziumlarda iştirakı üçün bütün imkanlardan yararlanıb.

Fikrimizcə, onun bu dövrdə qələmə aldığı “Novruz bayramı: mifdən gələn motivlər”, “Aşiq

rovun elmi-ədəbi cəhətdən tutumlu portretlərini yaradıb, sonrakı illərdə bu silsiləni davam etdirib, nəticədə ortaya “Unudulmaz ədəbiyyatşünasın unudulması” (Əmin Abid), “Mifologizmanın im-

liyi sayəsində baş tutub...

7. Yaddaş fasiləsiz qayıdı

Akademik Muxtar Kazımoğlu

ədəbiyyatda demonizm, Məmmədhusəyn Təhməsin və folklorumuzun ağırlı nöqtələri, “Şifahi sənət və yazılı sənət” (2025) monoqrafiyasında isə şifahi sənətin ritualla bağlılığı, mifoloji dü-